

Міністерство освіти України
Запорізький національний університет

В. О. Кравченко

**ІСТОРИЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ СТ. :
ПЕРШІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ**

Методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 014 «Середня освіта» освітньої програми 014.01 середня освіта (Українська мова і література) та спеціальності 035 філологія спеціалізації 035.01 українська мова та література освітньої програми українська мова та література

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 3 від 6 жовтня 2020 р.

Запоріжжя
2020

УДК 821.161.2:82.09«18»
К 772

Кравченко В. О. Історія української літератури ХІХ ст. : перші десятиріччя : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 014 «Середня освіта» освітньої програми 014.01 середня освіта (Українська мова і література) та спеціальності 035 філологія спеціалізації 035.01 українська мова та література освітньої програми українська мова та література. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 47 с.

У методичних рекомендаціях розроблено теми практичних занять, подано літературу – основну та додаткову, що допоможе студентам опанувати курс.

Історико-біографічні твори, рекомендовані для прочитання, поглиблюють розуміння літературного процесу та особистості письменника.

Подана схема аналізу творів. Акцентування на основних моментах забезпечить повноту відповіді.

Рецензент :

О. О. Стадніченко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства

Відповідальна за випуск :

В. О. Кравченко, кандидат філологічних наук, професор кафедри української літератури

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	6
Тема 1.....	6
Тема 2.....	9
Тема 3.....	11
Тема 4.....	13
Тема 5.....	16
Тема 6.....	19
Тема 7.....	21
Тема 8.....	23
ЗАВДАННЯ І ЗАПИТАННЯ ДО ПОТОЧНОЇ АТЕСТАЦІЇ 1.....	25
Тема 9.....	26
Тема 10.....	28
Тема 11.....	30
Тема 12.....	32
Тема 13.....	34
Тема 14.....	36
Тема 15.....	38
Тема 16.....	40
ЗАВДАННЯ І ЗАПИТАННЯ ДО ПОТОЧНОЇ АТЕСТАЦІЇ 2.....	42
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ.....	43
СЛОВНИЧОК.....	45

ВСТУП

На філологічних факультетах вищих навчальних закладів досягають науки розуміння літератури як мистецтва слова. І в цьому – одне з головних завдань викладача, над яким він зі студентами буде працювати на практичних заняттях з історії української літератури I половини XIX століття. У розвитку художнього слова цей період становлення нової української літератури є особливо важливим, датований 1798 р., коли вперше була видана «Енеїда» І. Котляревського.

У посібнику розроблено 16 тем практичних занять, об'єднаних у два модулі. Перший модуль представлений іменами письменників-просвітителів: І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, Г. Квітки-Основ'яненка. Творчість М. Гоголя і поетів-романтиків – Л. Боровиковського, П. Білецького-Носенка, А. Метлинського, М. Костомарова, В. Забіли, М. Петренка, М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького розглядається в другому модулі.

Рекомендована література включає монографічні дослідження, підручники та посібники для вищої школи, вступні статті до видань творів письменників, статті, опубліковані в наукових збірниках і журналах. Видаються доцільними списки поетичних творів для вивчення напам'ять, завдання і запитання для осмислення матеріалу та самостійної роботи.

Мета посібника – поглибити в студентів знання з історії української літератури I половини XIX століття.

У результаті вивчення курсу історії української літератури I половини XIX століття студенти повинні:

Знати:

- особливості історико-культурної доби, характерні ознаки літературних напрямів та течій;
- головні етапи життєвого та творчого шляху письменників, їхні світоглядні позиції в питаннях розвитку літератури та суспільства;
- тематику, проблематику, зміст творів письменників;
- сюжет, особливості композиції, систему образів програмових творів;
- зміст літературознавчих і публіцистичних праць;
- тексти, рекомендовані програмою для вивчення напам'ять.

Вміти:

- аналізувати художні твори, обґрунтовувати власну думку;
- робити загальний огляд літературознавчих праць;
- визначати та характеризувати проблематику, сюжет, композицію, систему образів, виражально-зображальні засоби мови;
- складати план, тези, конспект літературно-критичних статей;
- готувати повідомлення на літературну тему;
- виявляти авторську позицію й осмислювати внутрішній світ героя в єдності світоглядних та ціннісних чинників.

Сформувати такі компетентності :

Інтегральна компетентність:

здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі середньої освіти або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

здатність вчитися, удосконалювати власне навчання і виконання, з високим рівнем автономності;

здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію; - навички обдумування;

здатність аналізувати, синтезувати, оцінювати, щоб виявляти проблеми і виробляти рішення;

цінування різноманіття та мультикультурності;

навички роботи з інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел, передусім – за допомогою цифрових технологій); критичне осмислення основних світоглядних теорій і принципів у навчанні та професійній діяльності.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

уміння організувати комунікацію учнів і вихованців;

уміння створювати клімат, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціально-економічного контексту.

Окрім зазначеної до кожного практичного заняття літератури, студентам рекомендовано обов'язкові **навчальні підручники та посібники** з курсу :

1. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Феміна, 1995. 688 с.
2. Жулинський М. Слово і доля : навч. посібник. Київ : А. С. К., 2002. 640 с.
3. Історія української літератури (Перші десятиріччя ХІХ століття) : підручник / П. Хропко, О. Гнідан та ін. Київ : Либідь, 1992. 512 с.
4. Історія української літератури та літературно-критичної думки першої половини ХІХ століття : підручник / за ред. О. А. Галича. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 392 с.
5. Історія української літератури ХІХ століття : у 3-х кн. / за ред. М. Яценка. Кн. 1 : Перші десятиліття. Київ : Либідь, 1995. 368 с.
6. Історія української літератури ХІХ століття : у 2 кн. Кн. 1 : підручник / за ред. М. Жулинського. Київ : Либідь, 2005. 656 с.
7. Кравченко В., Єременко О. Історія української літератури першої половини ХІХ ст. : підручник. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2017. 348 с.
8. Наєнко М. Художня література України. Від міфів до реальності. Київ : Просвіта, 2008. 1063 с.
9. Чижевський Д. Історія української літератури : від початків до доби реалізму. Тернопіль : Феміна, 1994. 480 с.

Допомогу при підготовці до практичних занять нададуть **довідкові видання** :

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Загальне літературознавство : навчальний посібник для вузів. Рівне, 1997. 544 с.
2. Літературознавчий словник-довідник : 2-ге вид., оновл. / ред. Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко. Київ : Академія, 2006. 752 с.
3. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) : підручник для гуманітаріїв. Київ : Правда Ярославічів, 1997. 448 с.
4. Галич О. Історія літературознавства : підручник для філологічних спеціальностей. Луганськ : Книжковий світ, 2009. 264 с.
5. Українська літературна енциклопедія : у 5-ти т. / Дзеверін І. та ін. Головна редакція УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988-1990. Т. 1 : А-Г. 536 с. Т. 2 : Д-К. 576 с.

Вивчення курсу «Історія української літератури I половини XIX століття : перші десятиріччя» передбачає володіння вміннями та навичками, отриманими студентами при вивченні вступу до літературознавства, усної народної творчості, історії України.

Систематична робота з **періодичними виданнями** – «Березіль», «Дивослово», «Дзвін», «Кур'єр Кривбасу», «Київ», «Літературна Україна», «Слово і час», «Сучасність», «Українська мова та література», «Українська мова й література в сучасній школі», «Українська література в загальноосвітній школі», «Українська мова і література в школі» та ін. дасть можливість ефективно використовувати найновіші літературознавчі розвідки.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Бурлескно-гравестійна поема І. Котляревського «Енеїда»

План

1. Особливості видання твору (1798-1842).
2. Поетика жанру «Енеїди». Традиції і новаторство у творі.
3. Композиція і сюжет поеми.
4. Історична основа твору. Природа сміху в «Енеїді».
5. Художні засоби поеми.
6. Система образів-персонажів твору та засоби їх творення.

Текст: Котляревський І. П. Твори. Київ : Наукова думка, 1982. 320 с.

Завдання: Вивчити напам'ять уривки: «Енеїда» (початок), Еней у пеклі.

Література

Основна:

1. Бовсунівська Т. Горгона з українським обличчям : поетизація потойбіччя в «Енеїді» І. Котляревського. *Дивослово*. 2000. № 12. С. 2-7.
2. Гундорова Т. «Малоросійський маскарад» : колоніальний дискурс в «Енеїді» Котляревського і навколо неї. *Українська мова та література*. 2004. Ч. 25-28 (377-380). С. 9-16.
3. Гундорова Т. Перевернений Рим, або «Енеїда» І. Котляревського як національний наратив. *Сучасність*. 2000. № 4. С. 120-134.
4. Жулинський М. Духовна епоха в історії України. *Дивослово*. 2000. № 8. С. 15-20.
5. Нахлік Є. Соціальний вимір пекла в «Енеїді» І. Котляревського : джерела та образна семантика. *Слово і час*. 2011. № 9. С. 51-58.
6. Нахлік Є. Творчість Івана Котляревського : замовчувані інтерпретації. Дискусійні проблеми. Спроба нового прочитання (з погляду літературних напрямів і течій). Львів : Олір, 1994. 68 с.
7. Неборак В. Два уривка на класичні теми. Попередні зауваги до спроби реінтерпретації «Енеїди» І. П. Котляревського (з розгорнутими цитатами). *Сучасність*. 1999. № 7-8. С. 58-61.
8. Ротач П. З легкої руки Максима Парпури. *Слово і час*. 1998. № 9-10. С. 9-13.
9. Слоновьовська О. «І «Енеїди» владний сміх...». *Українська мова та література*. 1999. Ч. 48 (160). С. 2-4.
10. Ткачук М. Творчість І. Котляревського : антропологічний та естетний дискурси : монографія. Суми : Вид-во СумДУ, 2009. 216 с.
11. Шевчук В. «Енеїда» Івана Котляревського в системі літератури українського бароко : розмисел. Львів : Сполах, 1998. 61 с.
12. Шудря М. Пам'ятник козацької Трої : «Енеїда» І. Котляревського. *Українська мова та література*. 1998. Ч. 20 (84). С. 1-3.

Додаткова:

1. Бовсунівська Т. Естетична сутність «котляревщини». *Історія української естетики першої половини XIX століття*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2001. С. 107-110.
2. Бовсунівська Т. Утвердження незнищенності нації : «Енеїда» і проблеми етногенезу. *Слово і час*. 1994. № 9-10. С. 8-11.
3. Дмитренко М. Міфологічна школа в українській фольклористиці. *Дивослово*. 2005. № 7. С. 61-62.
4. Махінова А. Деконструкція імперського міфу («Енеїда» Вергілія та «Енеїда» І. Котляревського). *Слово і час*. 2001. № 10. С. 82-83.
5. Неборак В. До спроби реінтерпретації «Енеїди» І. П. Котляревського (Попередні зауваги). *Урок української*. 2002. № 4. С. 44-45.
6. Чамата Н. Метро-ритмічна система поезії Івана Котляревського. *Слово і час*. 1998. № 9-10. С. 13-16.

Історико-біографічні твори:

Левін Б. Веселий мудрець. Повісті. Київ : Радянський письменник, 1987. 295 с.
Пільгук І. Грозовий ранок. Повісті. Київ : Дніпро, 1979. 560 с.

Методичні рекомендації і поради

Героїко-комічна простонародна казка І. Котляревського «Енеїда» – перший твір нової української літератури, який став найповнішим вираженням нових ідейно-естетичних тенденцій на рубежі XVIII-XIX століття.

Аналізуючи твір, варто пам'ятати, що «Енеїда» це бурлескно-травестійна поема. Бурлеск (італ. burlesque від burla – жарт) – вид комічної, пародійної поезії та драматургії, генетично пов'язаний із народною сміховою культурою, акцентований на свідомій невідповідності між змістом і формою; травестія (італ. travestire – перевдягати) – різновид жартівливої, бурлескної поезії, коли твір із серйозним чи героїчним змістом та відповідною формою переробляється, «перелицьовується» у твір комічного характеру з використанням панібратських, жаргонних зворотів («Літературознавчий словник-довідник»). У творі народне світобачення переплітається з просвітительськими ідеями, комічне – з серйозним, знижене – з високим, героїчним. Діапазон принципів художнього узагальнення обіймає в поемі як фольклорні засоби, літературний етикет і художній канон давньої літератури, так і прийоми класицизму та просвітительського реалізму. Давній світ народного світобачення характеризується цілісністю відображення, де піднесене й низьке не протиставлені й не чергуються механічно, а співіснують у синтезі як грані цілісного явища, де комічне спрямоване не на заперечення високого, а виступає як форма його існування.

І. Котляревський вводить свою малоросійську «Енеїду» в новий катастрофічний час і новий націопростір, текстуально стверджуючи право України-Малоросії на буття всередині культури й історії.

Необхідно зазначити, що «Енеїда» – не «бурлацьке юродство» і не «сміховина на московський кшталт». Сміх – це сфера існування людської свободи й суспільної рівності, якої люди, пригнічені силами природи й

соціальною нерівністю, не могли мати в реальному повсякденному житті. М. Дашкевич указував: «... у поемі переважає народна стихія, яка здається жартівливою тільки при поверховому огляді, а насправді осяяна світлом гуманної думки, якої в той час не так було багато в суспільстві... Сміхотворство української «Енеїди» набуває більш глибокого смислу, тому що наближає читача до радісного настрою...».

Питання для самоконтролю :

1. Прокоментуйте рядки із послання Т. Шевченка «На вічну пам'ять І. Котляревському»: «Будеш, батьку, панувати, / Поки живуть люди; / Поки сонце з неба сяє, / Тебе не забудуть».
2. Прокоментуйте слова О. Гончара: «І. П. Котляревський належить до тих довгожителів планети, які разом з витворами свого духу впевнено переступають межі сторіч, далеко йдуть за межі їм відміреного часу».
3. У чому полягає національний колорит поеми «Енеїда»? А історичний?
4. Чому П. Куліш, І. Франко, С. Єфремов пов'язували з «Енеїдою» новонародження українського художнього слова, навіть відродження української нації?

Практичне заняття № 2

I. Котляревський – зачинатель української драматургії

План

1. Особливості жанру «Наталки Полтавки» як «малоросійської опери»:
 - а) характер драматичного конфлікту у творі; б) система образів-персонажів; в) соціальна спрямованість і суть сатиричного зображення у п'єсі.
2. «Москаль-чарівник» – перший водевіль української драматургії I-ї пол. XIX ст.:
 - а) характеристика жанру; б) образи-персонажі водевілю; в) морально-етичні та суспільно-політичні питання у творі.

Текст: Котляревський І. П. Твори. Київ : Наукова думка, 1982. 320 с.

Література**Основна:**

1. Александрова Г. П'єса І. Котляревського «Москаль-чарівник» у порівняльних дослідженнях к. XIX – поч. XX ст. *Українська мова та література*. 1997. Ч. 23 (39). С. 5.
2. Вієвський В. Своєрідність жанру водевілю І. П. Котляревського та М. Л. Кропивницького. Наукові записки. Вип. 27. Серія : Філологічні науки (літературознавство). Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 62-78.
3. Мороз Л. Іван Котляревський : соціальна критика – чи утвердження християнської моралі? *Слово і час*. 1999. № 2. С. 63-66.
4. Мороз Л. Класицизм і драматургія Івана Котляревського. *Рідний край. Науковий публіцистичний художньо-літературний альманах*. 2003. № 2 (9). С. 93-98.
5. Назар М. Пісня у драмі-опері Івана Котляревського «Наталка Полтавка». *Дивослово*. 1996. № 9. С. 46-48.
6. Сидоренко В. Текстуальне вивчення п'єси І. Котляревського «Наталка Полтавка». *Українська мова і література в школі*. 1989. № 10. С. 16-28.
7. Слоньовська О. Якщо і розумом і серцем. *Українська мова і література в школі*. 1989. № 10. С. 16-28.
8. Сулима М. «Наталка Полтавка» й українська драматургія XVII-XVIII століття. *Київська старовина*. 1998. № 5. С. 67-74.
9. Шевченко З. Загальнокультурна основа вивчення драматичних творів І. Котляревського на факультативних заняттях. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 5. С. 33-35.

Додаткова:

1. Задорожна С. Пісенно-обрядовий матеріал в ідейно-художній системі «Наталки Полтавки» І. Котляревського. *Українська мова і література в школі*. 1984. № 12. С. 18-24.
2. Зінченко Н. Спогади про І. П. Котляревського. *Рідний край. Науковий публіцистичний художньо-літературний альманах*. 2003. № 2 (9). С. 89-93.
3. Кучинський Д. «Де ж справжня «Наталка Полтавка». *Київська старовина*.

1994. № 5. С. 98-99.

Методичні рекомендації і поради

Аналізуючи драми, **необхідно пам'ятати**, що І. Котляревський своїми п'єсами започаткував нову українську драматургію. На відміну від «високої» класицистичної трагедії, яка за допомогою абстрактно-логічного узагальнення показувала подвиги й страждання великих людей, та комедій, де об'єктом смішного виступав народ, у п'єсах І. Котляревського представники простого народу виходять на сцену як герої, гідні поваги й наслідування.

Драматичні твори письменника великою мірою були пов'язані з традиціями українського народного театру (вертепу), з інтермедіями XVIII століття, з російською комічною оперою XVIII ст. і фольклорно-пісенною стихією.

Важливо звернути увагу на жанр творів. «Наталка Полтавка» – малоросійська опера. «Москаль-чарівник» – водевіль – легка комедійна, переважно одноактна п'єса з анекдотичним сюжетом, виповнена динамічними діалогами, піснями, танцями.

Говорячи про образи-персонажі творів, **варто наголосити**, що у сфері моделювання характерів І. Котляревського, ще немає органічного злиття типового через індивідуальне. Це особливо притаманне героям, які представляють у тих чи інших ситуаціях позитивне начало: Наталка, Петро, мати Финтика. Водночас Тетерваковський, Макогоненко, Финтик не є однозначно негативними персонажами, їм притаманні й позитивні риси.

У п'єсах І. Котляревського «немає лихих людей, злих учинків – є лише гріховні наміри, є людські помилки на певному етапі життя, є й каяття... Драматург талановито навчає глядача (читача) жити й будувати свої взаємини з іншим людьми за приписами євангельської моралі, ... відбувається рух не так до просвітницького (а саме – руссоїстського) ідеалу, як до ідеалу християнських цінностей: «Коли хочеш бути щасливим / То на Бога полагайся, / Перенось все терпеливо / І на бідних оглядайся» (за Л. Мороз). При моделюванні героїв проявляється народний погляд на етичне й естетичне. Письменник створив такий національний характер, через який можна зрозуміти сутність і нації як «особистості», тобто частини людства, і тим самим пізнати внутрішнє єство людства, невіддільною частиною якого є нація.

Суть драматичних творів визначається трьома взаємопов'язаними категоріями: особистісне, національне, загальнолюдське. Мова – типізована (а не індивідуалізована) у рамках соціальних типів: селянин, чиновник, солдат.

Питання для самоконтролю :

1. Що стало поштовхом до написання п'єси «Наталка Полтавка»?
2. Як літературознавці визначають жанр «Наталки Полтавки»?
3. Чим зумовлений основний конфлікт п'єси?
4. Чому розв'язку у драмі вважають штучною?
5. Яка ідея твору?
6. У чому проявився національний колорит «Наталки Полтавки»?

7. Яке значення у п'єсі мають пісенні партії? Відповідаючи, посилайтесь на текст.

Практичне заняття № 3
Творчість П. Гулака-Артемівського
 План

1. Зв'язок літературно-естетичних настанов П. Гулака-Артемівського із засадами античної та світової байки. Засвоєння рис народності й сатиричності криловської байки.
2. Новаторство байкаря. Байка «Пан та Собака».
3. Різновиди жанру байки у доробку П. Гулака-Артемівського.
4. П. Гулак-Артемівський – новатор у жанрі романтичної балади:
 - а) зв'язок балади «Твардовський» з усною народною творчістю;
 - б) балада «Рибалка» і традиції західноєвропейської літератури.

Тексти: Гулак-Артемівський П. Поетичні твори. Гребінка Є. Поетичні твори. Повісті та оповідання. Київ : Наукова думка, 1984. 607 с.

Завдання: Вивчити напам'ять байки: «Пан та Собака» (початок), «Дві пташки в клітці», «Батько та син».

Література

Основна:

1. Гончар О. Генетичний зв'язок поезії П. П. Гулака-Артемівського з фольклором. *Українська література передшевченківського періоду і фольклор*. Київ : Наукова думка, 1982. С. 54-112.
2. Деркач Б. П. Гулак-Артемівський – байкаря. *Радянське літературознавство*. 1974. № 2. С. 56-69.
3. Куценко Л. Байка П. Гулака-Артемівського «Пан та Собака» : національне в соціальному змісті твору. *Дивослово*. 2003. № 8. С. 2-3.
4. Петренко І. Талант високий, самобутній (До 190-річчя з дня народження П. Гулака-Артемівського). *Українська мова і література в школі*. 1980. № 1. С. 72-74.

Додаткова:

1. Гаджилова Г. Семен Гулак-Артемівський : життєві і творчі колізії. *Слово і час*. № 4. 2013. С. 13-16.
2. Єременко О. Українська балада ХІХ століття (історія жанру). Суми : Мрія-1, 2004. 216 с.
3. Павлюк М. Гулак-Артемівський П. З погляду текстології. *Слово і час*. 1990. № 1. С. 45-51.

Методичні рекомендації і поради

Готуючись до заняття, **варто пам'ятати**, що головними передумовами написання байок П. Гулака-Артемівського були, насамперед: активізація передової суспільної думки, піднесення народної самосвідомості, викликані переможним завершенням Вітчизняної війни 1812 р., настрої, породжені ліберальними обіцянками Олександра І щодо можливого скасування кріпацтва.

Необхідно зазначити, що П. Гулак-Артемівський у своїй поетичній практиці випробовує найголовніші модифікації жанру байки, йдучи від просторої байки-казки Ж. Лафонтена та І. Хемніцера через байку-приказку

I. Красіцького до класичної криловської байки. Аналізуючи байки автора слід звернути увагу на їх специфіку й художню виразність; підкреслити суспільну значимість, мистецьку своєрідність і новаторство.

Варто вказати, що П. Гулак-Артемівський – новатор у жанрі романтичної балади. «Твардовський» – вільна переробка балади А. Міцкевича «Пані Твардовська». «Рибалка» – переспів однойменної балади В.-Й. Гете. Звертаючись до фольклорної поетики і народної мови, поет вдало використовує стильові прийоми (символи, гіперболізовані метафори, звукописи, емоційний розмовний діалог тощо), просторічну лексику, згрубілі вирази й ідіоми. Однак, беручи сюжети своїх творів зі скарбниці світового письменства, П. Гулак-Артемівський лишається оригінальним поетом, бо може надати чужим сюжетам щиро-національного колориту та здорової власної індивідуальності.

Питання для самоконтролю :

1. Пояснити, чому П. Гулак-Артемівський визначив жанр твору «Пан та Собака» як казка?
2. У чому особливості композиції байки «Пан та Собака»?
3. Чому А. Міцкевич вважав переспів П. Гулаком-Артемівським його балади «Пані Твардовська» художньо багатшим, ніж оригінал?
4. Схарактеризуйте жанровий склад доробку П. Гулака-Артемівського?
5. Ознаки якого літературного напрямку домінують у творчості П. Гулака-Артемівського?

Практичне заняття № 4
Творчий доробок Є. Гребінки

План

1. Рання творчість (перші поезії, п'єса «Не в свої сани не садись»).
2. Тематична спрямованість байок Є. Гребінки. Зв'язок байкарської спадщини письменника із творчістю І. Крилова.
3. Поетична спадщина письменника («Недуг», «Скала», «Два», «Лавровий листок», «Черные очи», «Українська мелодія» та інші).
4. Історична тема у творчості Є. Гребінки: а) повість «Нежинский полковник Золотаренко». Особливості характеротворення; б) роман «Чайковский». Суть романтичного типу історизму.

Тексти: Гребінка Є. П. Твори : у 3-х т. Т. 1. : Байки, поезії, оповідання, повісті. Київ : Наукова думка, 1980. 560 с.; Т. 2. : Прозові твори 1841-1845. Київ : Наукова думка, 1981. 743 с.

Завдання: Вивчити напам'ять байки: «Ведмежий суд», «Будяк да Коноплиночка»; поезії: «Очи черные», «Українська мелодія», «Опять передо мной знакомые поля».

Література

Основна:

1. Бондар М. Два невідомі досі поетичні твори Євгена Гребінки. *Слово і час*. № 2. С. 36-46.
2. Задорожна Л. Євген Гребінка : літературна постать. Київ : Твім інтер, 2000. 160 с.
3. Зубков С. Євген Гребінка. *Твори : у 3-х т. Т. 1. : Байки, поезії, оповідання, повісті*. Київ : Наукова думка, 1980. С. 5-39.
4. Міхно О. Педагогічний портрет Євгена Гребінки (до 200-річчя від дня народження письменника, педагога, видавця). *Українська мова і література в школі*. 2012. № 1. С. 58-63.
5. Нахлік Є. Від «національної туги» до соціально-критичного мислення: фольклорно-історичний роман «Чайковський» Є. Гребінки. *Українська романтична проза 20-60 років XIX століття*. Київ : Наукова думка, 1988. С. 74-92.
6. Поліщук В. Павло Филипович про Євгена Гребінку в контексті літературних обставин першої половини XIX століття. *Слово і час*. 2012. № 3. С. 47-52.

Додаткова:

1. Гончар О. На ґрунті народного життя і народної творчості (До 170-ти річчя з дня народження Є. П. Гребінки). *Українська мова та література в школі*. 1982. № 2. С. 51-59.
2. Ковалець Л. У Петербурзі він був українцем : Є. Гребінка у пошуках свого хреста і своєї слави. *Дивослово*. 2000. № 6. С. 7-8.
3. Литвин М. З когорти класиків (До 170-ти річчя з дня народження Є. Гребінки). *Українська мова та література в школі*. 1982. № 2. С. 66-69.

Методичні рекомендації і поради

Аналізуючи байки Є. Гребінки, **варто зазначити**, що, порівняно зі своїми попередниками, письменник зумів надати умовно-абстрактному жанру поглибленої життєвості, суспільної вагомості, викривальної спрямованості. Є. Гребінка розширює жанрові межі байки, урізноманітнює її форми (народна казка й гумореска, драматична сценка й жартівливе оповідання), майстерно динамізує сюжет, збагачує його образно-поетичну систему, наснажує виразним народно-національним колоритом.

Поетичний доробок Є. Гребінки позначений переважно романтичною тональністю, яка помітно виявляється у посиленій увазі до сильних пристрастей, складних душевних переживань, до пошуку ліричним героєм свого місця в житті, до заглиблення поета у стан самотності, до злиття з природою. Особистість у Є. Гребінки завжди уособлює не лише материк свого буття, а й материк звичаєвого, побутового, історичного буття свого народу.

Водночас, його поезія промовляє про безперечний зв'язок мистецьких уподобань письменника із засадами західноєвропейських поетів-романтиків, у творах яких наявна етнічно «незаангажована» людська особистість (за Л. Задорожною), що представляє, фактично Всесвіт – поезії «Скала», «Песня», «Очи черные». Тож, поетична творчість Є. Гребінки дає зразки традиційного українського романтичного бачення світу а також зразки моделювання романтичної особистості, характерної для західноєвропейських поетів-романтиків.

Є. Гребінка майстерно використовує гіперболу, драматичну напругу, емоційні монологи, влучні антитези. Його лірика відзначається абстрактно-психологічною характерністю, поетикою «жахів», пафосно-риторичною лексикою.

Необхідно вказати, що Є. Гребінка належить до зачинателів історико-романтичного прозописма в українській літературі. Як повість «Ніжинський полковник Золотаренко», так і роман «Чайковський» позначені романтично-стильовою манерою.

Для розкриття теми повісті «Ніжинський полковник Золотаренко», письменник обирає єдину константу: лише один епізод із життя полковника Івана Золотаренка, – однак цим розкриває і суть складної епохи, і силу вдачі героя, співмірну з епохою.

Роман «Чайковський» належить до драматично-ідилічних зразків творів, у яких порушується історичний проблемно-тематичний зміст. Твір належить до тих зразків історичних романів, створених європейськими романтиками, в яких мова йде не про історичні події та історичних осіб (один тип історичних романів у європейських романтиків), а про історичні звичаї (другий тип європейської історичної романістики). Засадничим для твору є зображення життя особистості у конкретній залежності від історичних подій, а також у відповідності до взаємодії міжнаціональних проблем за екстремальних історичних обставин.

Питання для самоконтролю :

1. Яких нових рис набуває жанр байки в художнього доробку Є. Гребінки?
2. Як поцінували критики байки Є. Гребінки?
3. Прокоментуйте слова П. Куліша: «Коли рівняти їх (байки Є. Гребінки) до сусідської словесності, то навряд чи є в їй кращі приказки до Гребінчиних, а тільки що московські дзвони голосніші од наших. Гребінка, пишучи приказку, малює нам тут же наші села, поля й степи свіжими, да й не позиченими фарбами. Коли сміється він, то прислухайтеся – тут же крізь сміх почувете якийся сум; коли ж сумує, то слово його процвітає квітками щирої поезії української».
4. Поясніть, чому роман Є. Гребінки називається «Чайковський»?
5. Чи можемо стверджувати, що «Нежинський полковник Золотаренко» – це перша історична повість?
6. Який романс приніс Є. Гребінці світову славу?

Практичне заняття № 5
Бурлескно-реалістичні оповідання Г. Квітки-Основ'яненка

План

1. Г. Квітка-Основ'яненко – зачинатель прози в українській літературі:
 - а) «Салдацький патрет». Характери; прийоми індивідуалізації у творі;
 - б) оповідання «Мертвецький великдень». Елементи поєднання фантастики і реальності;
 - в) оповідання «От тобі й скарб». Соціально-літературні ремінісценції у творі.
2. Дидактичні настанови Г. Квітки-Основ'яненка в оповіданнях («Добре роби, добре й буде», «Малоросійська биль» («Купований розум»), «Підбрехач», «Пархімове снідання»).
3. Повість «Конотопська відьма». Сатирична спрямованість твору. Система образів.

Тексти: Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Твори : у 7-ми т. Т. 3 : Прозові твори. Київ : Наукова думка, 1981. 480 с.

Література

Основна:

1. Гончар О. Прозові жанри в естетичній системі українського просвітительського реалізму. *Радянське літературознавство*. 1985. № 11. С. 49-57.
2. Дмитренко Т. Функції комічного у творчості Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. *Радянське літературознавство*. 1986. № 10. С. 50.
3. Задорожна Л. Філософський концепт «Салдацького патрета» Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. *Українська мова та література*. 998. Ч. 18 (82). С. 1-3.
4. Зубков С. Проза. *Григорій Квітка-Основ'яненко : життя і творчість*. Київ : Дніпро, 1998. С. 93-175.
5. Кичигін В. Від народнопоетичних форм до художнього цілого повісті («Салдацький патрет» Г. Ф. Квітки-Основ'яненка). *Розвиток жанрів в українській літературі ХІХ поч. ХХ ст.* Київ : Наукова думка, 1986. С. 49-67.
6. Марко В. Нев'янучий сміх (Повість Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма»). *Наукові записки. Вип. 27. Серія : Філологічні науки (літературознавство)*. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 200-213.
7. Слюсар А. Фантастична повість в українській літературі 30-х років ХІХ століття. *Розвиток жанрів в українській літературі ХІХ початку ХХ століття*. Київ : Наукова думка, 1986. С. 67-89.

Додаткова:

1. Боронь О. Творчість Г. Квітки-Основ'яненка як претекст Шевченкових повістей. *Слово і час*. 2011. № 5. С. 55-64.
2. Горболіс Л. З'ясування фольклорних джерел творів Г. Квітки-Основ'яненка. *Дивослово*. 1994. № 10-11. С. 40-41.
3. Лобода А. Риси М. Гоголя у Квітки. *Українська мова та література*. 1998.

Ч. 2(66). С. 10.

4. Трофименко В. Літературно-естетичні погляди Г. Квітки-Основ'яненка в контексті європейського просвітництва. *Слово і час*. 1997. № 9. С. 35-40.

Методичні рекомендації і поради

Вивчаючи творчість Г. Квітки-Основ'яненка **необхідно пам'ятати**, що художня проза письменника українською мовою поділяється на дві основні групи: бурлескно-реалістичні оповідання й повість та сентиментально-реалістичні повісті. У цьому поділі відбилися особливості двох основних стильових течій в українському просвітительському реалізмі.

Оповідання «Салдацький патрет», «Мертвецький великдень», «От тобі й скарб», «Добре роби, добре й буде», «Пархімове снідання», «Підбрехач», «Малоросійська биль» і повість «Конотопська відьма» становлять бурлескно-реалістичну групу. Головний стильовий принцип цих творів – комічно-бурлескне, нерідко гротескне моделювання персонажів переважно фольклорного походження, насиченість художньої структури народнопоетичними мотивами й прийомами. Поетика підпорядкована створенню критичного пафосу, висміюванню й викриттю негативних соціальних і моральних явищ.

Художня природа оповідань, які написані за народнопоетичними сюжетами, мотивами, визначається жанровими ознаками тих фольклорних творів, покладених письменником в основу. Так, це оповідання-анекдот («Салдацький патрет», «Пархімове снідання», «Підбрехач»), фантастичне оповідання («Мертвецький великдень», «От тобі й скарб»), оповідання новелістичного характеру («Малоросійська биль», «Добре роби, добре й буде»).

Варто зазначити, що ґрунтуючись на фольклорних та літературних традиціях, Г. Квітка-Основ'яненко в повісті «Конотопська відьма» витворив оригінальну форму викладу, яка багатьма формальними ознаками є типовою оповіддю, водночас містячи ряд елементів, котрі є зародками майбутніх відкриттів, зокрема авторської розповіді і внутрішнього мовлення. Ефект «присутності» автора підсилюється зоровими образами та багатьма оповідними формулами.

У «Конотопській відьмі» немає докладно розробленого образу героя, котрий утілював би авторський ідеал. Повість належить до так званих «однопольсних» творів, де загалом відсутні позитивні персонажі. Тому при аналізі варто виходити із формули: сміх – то її єдиний позитивний герой.

Персонажі повісті – більше маски, ніж характери, що впливає з естетичної природи твору та специфіки його образів. Кожен із них не є особистістю – через свою бездуховність. При моделюванні образів автор виходив із позицій класицистичної традиції: комічний пафос, елементи бурлеску, акцентування на якійсь одній рисі характеру.

Питання для самоконтролю :

1. Пояснити художні засоби сатиричного зображення персонажів на конкретних фактах творів?

2. Що таке іронія, сатира, гротеск?
3. Чи є образ Забрьохи («Конотопська відьма») – типовим?
4. Чи є у нашому суспільстві такі люди, як Пістряк?
5. Що свідчить про ворожість до простолюду Дем'яна Халявського?
6. Які ознаки відьомства виявилися у Явдохи Зубихи?
7. Які факти використання фантастики у повісті?

Практичне заняття № 6
Сентиментально-реалістичні повісті Г. Квітки-Основ'яненка

План

1. Естетичний ідеал Г. Квітки-Основ'яненка у повісті «Маруся».
2. Зображення діяльного типу жінки у повісті «Козир-дівка», принцип життєвої правди у творі.
3. Проблема щастя у повісті «Щира любов».
4. Суть станової моралі у повісті «Сердешна Оксана». Прийом контрасту, як прогресивна ідея твору.
5. Моралізаторська настанова оповідання «Перекотиполе».

Тексти: Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Твори : у 7-ми т. Т. 3 : Прозові твори. Київ : Наукова думка, 1981. 480 с.

Література

Основна:

1. Вільна Я. Г. Квітка-Основ'яненко – «не формула на двох ногах». *Українська мова та література*. Ч. 2-3. 2005. С. 7-10.
2. Горболіс Л. Народно-національні характери у творах Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. *Березіль*. 1994. № 9-10. С. 176-180.
3. Ковалець Л. Про Квітчину «Сердешну Оксану» і не тільки про неї. *Дивослово*. 1998. № 5. С. 8-10.
4. Нахлік Є. Преромантична художня проза. Риси романтизму в прозі Г. Квітки-Основ'яненка. *Українська романтична проза 20-60-х років XIX століття*. Київ : Наукова думка, 1988. С. 27-68.
5. Он'як Н. Жанровий аналіз повісті Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Маруся». *Українська мова і література в школі*. 1983. № 9. С. 28-30.

Додаткова:

1. Зубков С. Він написав «Марусю». *Григорій Квітка-Основ'яненко : життя і творчість*. Київ : Дніпро, 1978. С. 175-215.
2. Кравченко В., Зубець Н. Ретроспекція Вітчизняної війни в повісті Г. Квітки-Основ'яненка «1812 год в провинции». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 4. С. 70-76.
3. Кравченко В., Кисель О. Г. Квітка-Основ'яненко писав повість «Ганнуся» «для слави слобожан». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Вип. 63. № 989. Харків, 2011. С. 25-29.
4. Ліпінська О. Повісті Г. Квітки-Основ'яненка в контексті європейського сентименталізму. *Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр.* Вип. 8. Київ : Твім інтер, 2001. С. 291-296.

Методичні рекомендації і поради

До сентиментально-реалістичних творів Г. Квітки-Основ'яненка належать повісті «Маруся», «Козир-дівка», «Сердешна Оксана», «Щира любов». Стильовою домінантою цих творів є співчутливе, більш чи менш ідеалізоване зображення селянського героя, заглиблення у його внутрішній світ, із широким

використанням народнопісенних мотивів і засобів ліризації.

В українській літературі сентименталістська настанова на прояв почуттів відчувається вже в бурлескній поезії, а далі, набуваючи нових рис та якостей, заявляє про себе в творчості романтиків, охоплюючи поряд із традиційними для сентиментальної літератури XVII і XVIII століття, жанрами елегії і пісні нові жанрові форми – баладу, сонет, ліричну поему, повість. Про поширеність сентименталізму свідчили й нові обрії в розкритті чутливого внутрішнього світу особистості, її здатність до інтимних почуттів та в особливостях взаємовідношень з природою, яка вже виступала непересічним джерелом меланхолійних настроїв, емоцій і могла легко відгукнутися на сердечну тугу й біль ліричного героя, виступаючи союзником у його протистоянні ординарній реальності.

Варто пам'ятати, що вже в I пол. XIX ст. українська проза впритул підійшла до такого синтезу реальності, в якому провідну роль дістала орієнтація на заглиблення в психологію людини. Сентименталізм – (фр. sentimentalisme – почуття, чуттєвість, чутливість) – напрям у європейській літературі II пол. XVIII – поч. XX ст., що розвивався як утвердження чуттєвої, ірраціональної стихії в художній творчості на протигагу жорстким, раціоналістичним нормативам класицизму та властивому добі Просвітництва культу абсолютизованого розуму (за «Літературознавчим словником-довідником»).

Вирішальну роль у появі сентименталізму у творчості Г. Квітки-Основ'яненка відіграла ідея народності літератури, пошук естетичного ідеалу в народному середовищі. Сентименталізм в повістях прозаїка заявляє про себе насамперед через утвердження нового типу особистості, здатної до найглибших і найпотаємніших почуттів, породжених самою природою. Нове сентиментальне бачення світу й людини поєднується в письменника з безпосереднім проголошенням авторських поглядів і сентенцій, що нерідко оберталось дидактизмом.

Питання для самоконтролю :

1. З'ясуйте риси індивідуального стилю Г. Квітки-Основ'яненка?
2. Що мав на меті Г. Квітка-Основ'яненко, пишучи повість «Маруся»? Чи зумів він досягти своєї мети?
3. Доведіть, що «Маруся» – це повість-теза, розроблена на основі першого абзацу художнього тексту.
4. Зіставте образи Наталки Полтавки і Марусі, Петра і Василя. Що в них подібне, а що відмінне?
5. Доведіть, що у повісті «Маруся» поєдналися ознаки просвітительського дидактизму, етнографічного реалізму та сентименталізму з іконографічною ідеалізацією образів.

Практичне заняття № 7
Драматичні твори Г. Квітки-Основ'яненка

План

1. Картина життя повітового чиновництва у творі «Приезжий из столицы, или Суматоха в уездном городе».
2. Конфлікт п'єси «Шельменко – волостной писарь».
3. Обвинувачувальний пафос п'єси «Шельменко-денщик». Колорит образів діалогії.
4. Національна і жанрова своєрідність малоросійської опери «Сватання на Гончарівці». Характер конфлікту.

Тексти: Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Твори : у 7-ми т. Т. 1 : Драматичні твори. Київ : Наукова думка, 1979. 493 с.; Т. 2 : Драматичні твори. Рання проза. Київ : Наукова думка, 1979. 566 с.

Література

Основна:

1. Гончар О. Григорій Квітка-Основ'яненко : літературний портрет. Київ : Дніпро, 1964. 144 с.
2. Гончар О. Природа художнього конфлікту в комедії Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці». *Дивослово*. 2003. № 11. С. 66-67.
3. Луцький Ю. Драматургія Г. Ф. Квітки-Основ'яненка і театр. Київ : Мистецтво, 1978. 159 с.
4. Трофименко В. Найбільш репертуарна українська комедія «Сватання на Гончарівці» Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. *Слово і час*. 1998. № 11. С. 8-9.

Додаткова:

1. Гончарук М. Про основний текст комедії Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Шельменко – денщик». *Радянське літературознавство*. 1978. № 11. С. 33-39.
2. Трофименко В. Літературно-естетичні погляди та творча практика Г. Ф. Квітки-Основ'яненка в контексті просвітительської естетики : автореф. дис. к. філол. н. 10.01.01. Київ, 2001. 20 с.

Методичні рекомендації і поради

У побудові комедій Г. Квітка-Основ'яненко значної мірою орієнтувався на літературні зразки, що виявляється у використанні традицій класичної сатири, принципів художнього узагальнення образів, так і в застарілих на той час принципах різкої поляризації позитивних і негативних героїв, однозначності образів-персонажів.

Серед п'єс варто виділити – «Приезжий из столицы, или Суматоха в уездном городе», «Шельменко – волостной писар», «Шельменко – денщик» в яких драматург різкими сатиричними штрихами моделює картини суспільного життя з його реальними вадами, зловживаннями, несправедливостями. «Шельменко – денщик» є найвищим досягненням письменника. Це двомовна соціально-побутова комедія написана російською мовою, проте головний персонаж Шельменко – говорить українською. Автор вміло поєднує в одне ціле

жанрові елементи комедії інтриги, комедії характерів, комедії звичаїв. Вістря сатири спрямоване проти самовдоволеного невігластва, паразитизму панства. Г. Квітка-Основ'яненко розробив жанрову структуру реалістичної комедії з чітким соціально-психологічним умотивуванням поведінки героя як типового національного характеру, з життєвою вірогідністю образів українського панства, з новою системою дійових осіб – відсутністю позитивних героїв із вищих кіл, що було зумовлене пошуками Квіткою позитивного героя в іншому – народному – середовищі (за М. Яценком).

Задовольняючи потреби розвитку української театральної культури, Г. Квітка-Основ'яненко створює соціально-побутову комедію «Сватання на Гончарівці». Малоросійська опера – жанр, що передбачає введення «місцевого колориту», народного героя, вільної композиції. Музика, пісні не тільки передають настрої героїв, а й служать характеристиці дійових осіб. Водночас «Сватання на Гончарівці» деякими рисами наближається до «міщанської драми», завданням якої було відтворити життя людей «третього стану» в серйозних, драматичних конфліктах морального або соціально-психологічного характеру. «Міщанська драма» втілила просвітительську ідею природного права людини на щастя. Носієм етичних норм стає звичайна людина з її проблемами, прагненням до свого ідеалу. Герої відстоюють право на кохання, щастя в суспільстві, де панує соціальна нерівність.

Питання для самоконтролю :

1. Що стало основою побутової комедії Г. Квітка-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці»?
2. У чому суть конфлікту у творі?
3. Яке питання в українській літературі порушено вперше?
4. Пояснити, чому комедія «Сватання на Гончарівці» має щасливе закінчення?
5. Назвіть інші драматичні твори Г. Квітки-Основ'яненка?

Практичне заняття № 8
Роман «Пан Халявський» Г. Квітки-Основ'яненка

План

1. Г. Квітка-Основ'яненко про роль освіти і виховання у романі.
2. Жанр твору, особливості композиції.
3. Складність проблематики.
4. Система образів-персонажів роману.

Текст: Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Пан Халявський. Твори : у 7-ми т. Т. 4 : Прозові твори. Київ : Наукова думка, 1979. С. 7-197.

Література

Основна:

1. Бабич Н. Средства воплощения авторского замысла в романе Г. Ф. Квитки-Основяненко «Пан Халявский». *Вопросы русской литературы : сб. научных трудов*. Львов : Изд-во при ЛГУ, 1989. Вып. 2 (54). С. 88-95.
2. Дмитренко Т. Функції комічного у творчості Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. *Радянське літературознавство*. 1986. № 10. С. 50.
3. Зубков С. Пани Халявські та інші. *Григорій Квітка-Основ'яненко : життя і творчість*. Київ : Дніпро, 1978. С. 252-283.
4. Малиновський А. Гастрономічний код національної ідентичності у «Пані Халявському» Г. Квітки-Основ'яненка. *Харчові традиції ментальний код нації : колективна монографія / за заг. ред. Віват Г. І.* Одеса : ВМВ, 2018. С. 23-42.

Додаткова:

1. Брайко О. Роман Є. Гребінки «Доктор» як соціальний наратив : текст та інтертекст. *Слово і час*. 2005. № 3. С. 51-64.
2. Ковпик С. Поетика густативів (на матеріалі української прози XIX століття). *Кривий Ріг*. 2014. 179 с.
3. Кравченко В. Функційна роль лексеми «бублик» у контексті творів Г. Квітки-Основ'яненка. *Харчові традиції ментальний код нації : колективна монографія / за заг. ред. Віват Г.* Одеса : ВМВ, 2018. С. 48-56.

Методичні рекомендації і поради

«Пан Халявський» – своєрідна родинна хроніка, історія життя типового для XVIII століття поміщицького роду Халявських.

Варто пам'ятати, що обравши оповідачем представника середнього покоління Халявських, Г. Квітка-Основ'яненко зіставляє минулий час з теперішнім. Роман починається своєрідною автохарактеристикою Трушка, яка не лише виявляє авторську, іронічну позицію, а й компрометує «позитивні» міркування героя як типового представника помісного поміщництва, що вироджується й розкладається прискореними темпами. Автор вдало обрав художню форму: спочатку подається певне твердження Трушка, потім наводяться приклади теперішніх звичаїв, і все це увінчується глибокодумною сентенцією про зміни й необхідність «идти за веком».

Оточення Халявських різниться лише прізвищами та достатком, а схоже –

родовими рисами, визначеними соціальною суттю стану та умовами паразитичного побуту. Насамперед – безпідставна пихатість і чванство, як ознаки дворянської психології. Г. Квітка-Основ'яненко знизив генеалогічні претензії якщо не всього дворянства, то принаймні «гірших» його представників.

Необхідно усвідомити, що наявність деяких сцен, пригод, епізодів інколи видаються зайвими, але їх роль у загальній тканині твору значна: саме вони окремими штрихами окреслюють певні явища, які безпосередньо не пов'язані з хронікою роду Халявських, зате додатково й повніше характеризують епоху. Художню силу романові надавало саме те, що письменник широко, навіть у деталях та описах найдивовижніших пригод, послуговувався життєвими спостереженнями.

Варто звернути увагу на етнографічну точність відтворення тогочасного побуту і звичаїв, опису одягу, їжі, домашнього начиння, грищ, вечорниць тощо.

У романі послідовно витримується точка зору героя-оповідача, художньо-логічна організація переломлення авторської позиції, монологічна єдність структури.

Питання для самоконтролю :

1. У чому новаторство Г. Квітки-Основ'яненка у романі?
2. Як визначають жанр твору «Пан Халявський»?
3. Яка основна ідея роману «Пан Халявський»?
4. Який засіб образотворення використано в романі?
5. У чому полягає значення творчості Г. Квітки-Основ'яненка для розвитку нової української літератури?

ЗАВДАННЯ І ЗАПИТАННЯ ДО МОДУЛЯ 1

1. Виписати із літературознавчого словника-довідника поняття про просвітительський реалізм, сентименталізм, преромантизм, романтизм. Навести приклади.
2. Законспектувати статтю Н. Зінченко «Спогади про І. Котляревського» (Рідний край. № 2. 2003. С. 89-93).
3. Скласти тези статті Л. Мороз «Класицизм і драматургія І. Котляревського».
4. Написати реферат: «Поява професійного театру та початки нової української драматургії».
5. Пояснити, чому бурлеск в українській поезії був однією з найпродуктивніших стильових течій?
6. Як ставився І. Котляревський до запорожців і Запорозької Січі?
7. Розповісти про Харківський університет як осередок формування нової суспільної та художньої думки на поч. ХІХ ст.
8. Пояснити, чому Т. Шевченко, характеризуючи еволюцію ідейно-естетичних поглядів П. Гулака-Артемовського, до творчості якого в 20-х роках ставився прихильно, у Передмові до «Кобзаря» 1847 р. з осудом писав: «Гулак-Артемовський хоть чув (народну мову – Б. Деркач), так забув, бо в пани постригся».
9. Охарактеризувати типи байок. Навести приклади.
10. Підготувати доповідь на тему: «Г. Квітка-Основ'яненко – драматург». Вказати на риси новаторства.
11. Підготувати повідомлення на тему «Ніжинська гімназія вищих наук».
12. Порівняти творчу манеру письма Г. Квітки-Основ'яненка, М. Гоголя, Є. Гребінки.
13. Як письменники-просвітителі боролися за права української літературної мови?

Практичне заняття № 9
Творчість Л. Боровиковського
 План

1. Збірка «Байки й прибаютки Левка Боровиковського». Тип байки у творчості поета.
2. Балада «Маруся» як синтез запозиченого сюжету й українських фольклорно-етнографічних джерел.
3. Оригінальні балади Л. Боровиковського: «Чарівниця», «Вивідка», їхні художні особливості.
4. Розвиток Л. Боровиковським жанрового складу української поезії.
5. Образ відчуженої особистості у віршах «Журба», «Рибалка», «Палій», «Волох» та ін.
6. Узагальнений образ України «козацьких часів» як країни ідеальних героїв («Козак», «Гайдамак» та ін.).

Тексти: Боровиковський Л. І. Повне збір. тв. Київ : Наукова думка, 1967. 280 с.

Завдання: Вивчити напам'ять твори: «Моя байка», «Клим», «Молодиця».

Література

Основна:

1. Ротач П. Поет із роду Боровиків : матеріали до біографії поета і байкаря Л. І. Боровиковського. Полтава : Верстка, 2003. 64 с.
2. Ткачук М. Стиль балад Левка Боровиковського : навчальний посібник. Збараж : Пегас, 1991. 21 с.
3. Франко І. Дещо про «Марусю» Л. Боровиковського та її основу. *Збір. тв. : у 50-ти т. Т. 33 : Літературно-критичні праці (1900-1902)*. Київ : Наукова думка, 1982. С. 403-416.

Додаткова:

1. Ротач П. Ще раз про дату народження Л. Боровиковського. *Слово і час*. 1990. № 11. С. 93-94.
2. Шамрай А. Левко Боровиковський як поет-романтик. *Матеріали до вивчення історії української літератури : у 5-ти т. Т. 2 : Література першої половини XIX століття*. Київ : Радянська школа, 1961. С. 282-301.

Методичні рекомендації і поради

Говорячи про художні особливості балад Л. Боровиковського, **варто наголосити**, що світосприйняття поета близьке до мрійливої, споглядальної позиції Жуковського-романтика, в основі якої лежало інтуїтивне осягнення життя. У баладах обох художників слова «добро» і «зло» виступають як антагоністичні людському серцю, яким керують таємничі потойбічні сили. Романтична двосвітність в їхніх творах постає переважно в образах божественного й сатанинського начал, що є символом романтизму.

На відміну від В. Жуковського, який, моделюючи «похмурий світ» дійсності, заглиблювався у фантастичні образи, Л. Боровиковський теж, відштовхуючись від життя, заглиблюється не лише в фантастику, а й в історичне минуле свого народу. В основі його світосприйняття лежала ідея

свободи особистості – не тільки зовнішньої, а й внутрішньої. У своїх творах він втілює настрої тієї частини українського суспільства, що героїзувала визвольну боротьбу народу в минулому, а також, подолавши карикатурне зображення героя з народу, що було характерним для бурлескно-травестійної літератури, романтизував почуття й переживання простих людей.

В основі поезій Л. Боровиковського завжди лежать незвичайні обставини, події, пройняті драматизмом і ліризмом. Твори поета відтворили суперечності навколишньої дійсності не тільки крізь призму розчарувань і страждань романтичного героя, а й крізь особисте авторське ставлення до зображуваного. Ці особливості відбилися і в стильовій структурі оповіді: світ сприймається очима героя і автора, перехід від однієї картини, ситуації до іншої визначається їх спільним кутом зору. Поезії Л. Боровиковського наповнені бурхливими пристрастями і колоритними деталями національного побуту. Поет істотно розширив тематику, мотиви, сюжети творів, увівши в українську поезію романтичне світорозуміння, романтичну концепцію людини, поетику романтизму; народнопоетичні образ-символи, колоритні пейзажні й побутові реалії, які, характеризуючи певні явища дійсності, наповнюються рядом додаткових значень і асоціацій.

Питання для самоконтролю :

1. Виявіть у баладах Л. Боровиковського риси романтизму.
2. Л. Боровиковський у баладі «Бандурист» твердить, що «... під широким московським орлом козак нагрілись, спочили». А як було насправді?
3. Виявіть композиційні особливості балади «Бандурист».
4. Охарактеризуйте образ козака з однойменної балади Л. Боровиковського, доведіть, що цей герой романтичний і діє в романтичних обставинах.
5. Чим різняться байки і прибаютки Л. Боровиковського?
6. Назвіть відомих вам українських байкарів. Хто з них виступив на літературну арену раніше, а хто – пізніше за Л. Боровиковського?
7. Чим подібні і чим відрізняються байки Г. Сковороди і Л. Боровиковського.
8. Які основні мотиви включають в себе поезії Л. Боровиковського? У яких головних жанрах вони втілені? Чим, на вашу думку, можна пояснити переважання епічного елемента над суто ліричним у творчості поета?

Практичне заняття № 10
Творчість П. Білецького-Носенка

План

1. Бурлескно-реалістичні елементи байок П. Білецького-Носенка.
2. Особливості балад («Ївга», «Нетяг», «Отцегубці»).
3. П. Білецький-Носенко – автор «жартливої поеми» «Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина». Образи-персонажі поеми.

Тексти: Павло Білецький-Носенко. *Бурлеск і травестія в українській поезії I половини XIX століття* / Г. А. Нудьга. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1959. С. 105-189.

Література

Основна:

1. Деркач Б. П. Білецький-Носенко : життя і творчість. Київ : Наукова думка, 1988. 229 с.
2. Кравченко В. П. Білецький-Носенко (текст лекції) : методичне видання. Запоріжжя, 2000. 32 с.
3. Нахлік Є. «З'єдналась Правда із Брежнею під іменем Приказки»... Про байки П. Білецького-Носенка. *Слово і час*. 1994. № 8. С. 15-19.
4. Нудьга Г. На шляхах до реалізму. *Бурлеск і травестія в українській поезії I пол. XIX ст.* Київ : Видавництво художньої літератури, 1959. С. 3-40.

Додаткова:

1. Бурмака В. П. Білецький-Носенко – напівзабутий піонер відродження. *Березіль*. 1995. № 5-6. С. 157-159.
2. Деркач Б. П. Білецький-Носенко (Про українського поета прозаїка). *Радянське літературознавство*. 1972. № 7. С. 67-80.
3. Кравченко В., Попович С. Трансформація образу морської русалки у баладах поетів XIX століття. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. / гол. ред. В. А. Зарва*. Бердянськ : БДПУ, 2011. Вип. XXIV. Ч. 3. С. 300-308.
4. Німчук В. Перший великий словник української мови Павла Білецького-Носенка. *Словник української мови*. Київ : Дніпро, 1996. С. 3-14.

Методичні рекомендації і поради

Вивчаючи творчість П. Білецького-Носенка **варто пам'ятати**, що перші його літературні спроби належать ще до початку XIX століття, коли українську літературу представляла тільки «Енеїда» І. Котляревського.

«Сказками на малоросійском языке», які були надруковані у збірці «Гостинець землякам», письменник започаткував новий жанр в українському письменстві – жанр літературної віршованої казки (новели). Віршовану казку (новелу) слід відрізнити від казки народної, як одного з фольклорних жанрів, від літературної казки, заснованої цілком на народно-казковому матеріалі.

П. Білецький-Носенко хронологічно першим в українській літературі звернувся до літературної байки. Значна частина байок написана за сюжетами традиційними і витримана в такому жанровому різновиді як власне байка.

Особливість, характерна для байок П. Білецького-Носенка, – фольклоризм. Автор широко використовує народний дотеп, приказки і прислів'я, порівняння, пестливу лексику, зменшувальні форми, народні фразеологізми, тощо. Байки письменника не мають відокремленої моралі, але вона очевидна, як і конкретність традиційних типів – алегорій.

Необхідно зазначити, що балади П. Білецького-Носенка написані хоча й за оригінальними сюжетами, але частково зазнали впливу німецької преромантичної балади. Для цього жанру характерний винятково напружений сюжет, в основі якого – трагізм подій і долі персонажів.

Аналізуючи жартливу поему «Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина» слід пам'ятати, що твір писався задля розваги. Безпосереднім першоджерелом «Горпинида...» П. Білецького-Носенка була популярна свого часу бурлескно-травестійна поема Ю. Люценка і О. Котельницького «Похищение Прозерпины, в трех песнях наизнанку». Український переспів дещо переважає оригінал, зокрема правдивим описом етнографічно-побутових картин, яскравішим національним колоритом. У цьому виявився помітний вплив «Енеїди» І. Котляревського. Головним для П. Білецького-Носенка було надати поемі суто українського національного забарвлення.

Питання для самоконтролю :

1. Схарактеризувати визначальні особливості українського романтизму.
2. Назвати балади П. Білецького-Носенка. Охарактеризуйте ознаки балади у них.
3. Порівняти поему «Горпинина, чи Вхопленая Прозерпина» П. Білецького-Носенка та «Енеїду» І. Котляревського.

Практичне заняття № 11
Творчість А. Метлинського

План

1. Ідейно-тематична спрямованість, жанрове розмаїття та художні особливості збірки «Думки і пісні та ще дещо».
2. Естетичний ідеал поета – вільний козак, патріот батьківщини, її захисник («Козак та буря», «Козача смерть», «Смерть бандуриста», «Козак, гайдамак, чумак», «Підземна церква»).
3. Історична балада – домінантна поетичної творчості А. Метлинського.
4. Засоби романтичного письма при художньому відображенні героїки козацького минулого («Степ», «Чарка», «Спис», «Гетьман»). Особливості індивідуального стилю.
5. Зразки дидактично-побутової («Ніч», «Перекотиполе»), побутової («Дитина-сиротина», «Старець»), громадянська лірики («В'язонько», «Добридень!») у творчості А. Метлинського. Їхній гуманістичний пафос.

Тексти: Амвросій Метлинський. *Українські поети-романтики. Поетичні твори*. Київ : Наукова думка, 1987. С. 108-138.

Завдання: Вивчити напам'ять твори : «В'язонько», «Підземна церква».

Література

Основна:

1. Гнідан О. Мотиви лірики А. Метлинського (аналіз в аспекті творчого методу). *Історія української літератури XIX – початку XX ст. : практичні заняття*. Київ : Вища школа, 1986. С. 29-43.
2. Свириденко О. Творча трансформація притчі про блудного сина в поетичному часопросторі А. Метлинського. *Наукові записки. Вип. 27. Серія : Філологічні науки (літературознавство)*. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 306-316.

Додаткова:

1. Зленко Г. Коли помер Амвросій Метлинський? *Слово і час*. 1990. № 1. С. 60-62.
2. Зленко Г. Постріл Амвросія Метлинського. *Березіль*. 1998. № 7-8. С. 60-62.
3. Свириденко О. А. Метлинський як теоретик літератури. *Вісник ЗДУ. Філологічні науки*. 2001. № 2. С. 107-109.
4. Скрипник І. А. Метлинський. *Матеріали до вивчення історії української літератури : у 5-ти т. Т. 2. : Література I половини XIX століття*. Київ : Радянська школа, 1961. С. 302-312.

Методичні рекомендації і поради

При підготовці до заняття **варто пам'ятати**, що для А. Метлинського характерне трагічне сприйняття світу; в майбутнє він дивився без надії на відновлення атмосфери славних історичних часів. Національно-патріотична тема, героїчна тематика забарвлена у нього в похмурі тони, насичена фантастикою потойбічного світу, таємниче пов'язане з реальним сучасним життям.

Вивільнення від конкретики, звернення до широких узагальнень патетичної монологічної мови (урочиста тональність, риторичні оклики й запитання, анафора), ліризація епічної оповіді поклали у А. Метлинського початок народженню громадянської лірики, сповненої патріотичної символіки. Тема історичного минулого, часів козаччини як щастя і волі засвідчує зв'язок не з історичними джерелами, а з народним епосом (думами, історичними піснями, переказами). Твори А. Метлинського позбавлені подійності. Поетична ідея, яка не дістає історичної конкретики, нерідко переходить у поетичний мотив або ліричну рефлексію.

Необхідно **звернути увагу** на талановиті зразки дидактично-побутової лірики поета. Поезії А. Метлинського відзначаються багатством мотивів, високою художньою майстерністю, благородством мови. Поет подавав новаторські зразки поезій широкого емоційного спектра – від меланхолійних медитацій, елегійних роздумів до трагедійних оскаржень і гнівних інвектив.

Питання для самоконтролю :

1. Поясніть, як ви розумієте слова А. Метлинського: «При вираженні якої б то не було пристрасті, якого б то не було почуття південнорос не зустріне браку в рідній мові своїй!.. Все висловиться цією мовою, злеліяною не на мертвому ґрунті граматики, а на полі бою..., вільних бенкетах козацтва..., в мові, злеліяній у тужливих звертаннях до батьківщини безпритульного мандрівника на чужині, в піснях кохання..., і в піснях розлуки, розігрітих гарячими сльозами очей дівочих, у ніжних і турботливих словах матерів до синів, з якими щороку готувались вони розлучитись надовго, якщо не назавжди».
2. Чи сумнівався А. Метлинський у можливостях української мови? Про що свідчить стаття «Заметки относительно южнорусского языка»?
3. Розкрийте ідею балади «Смерть бандуриста».

Практичне заняття №12
Драматургія М. Костомарова

План

1. Драматичні твори М. Костомарова – перші зразки історико-романтичної драматургії в новій українській літературі:
 - а) своєрідність зображення національно-визвольного руху українського народу проти експансії Польщі в драматичній поемі «Сава Чалий»;
 - б) трагедія «Переяславська ніч». Тема, ідея, образи;
 - в) громадянський пафос драми «Кремуций Корд».
2. Історико-літературне значення романтичної драматургії М. Костомарова, своєрідність її жанрового різновиду (як драма ідеї).

Тексти: Костомаров М. І. Твори : у 2-х т. Т. 1 : Поезії. Драми. Оповідання. Київ : Дніпро, 1990. 538 с.

Література

Основна:

1. Кейда Ф. На семи вітрах історії (Рецепція постаті Сави Чалого в українському письменстві). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2001. № 6. С. 53-64.
2. Пинчук Ю. Жизненный и творческий путь Н. Костомарова. *Исторические взгляды Н. Костомарова*. Київ : Наукова думка, 1984. С. 30-69.
3. Попов П. Костомаров як фольклорист і етнограф. Київ : Наукова думка, 1968. 113 с.
4. Смілянська В. Літературна творчість Миколи Костомарова. *Твори : у 2-х т. Т. 1 : Поезії. Драми. Оповідання*. Київ : Дніпро, 1990. С. 5-37.
5. Ярошевич І. Романтична інтерпретація національного минулого у драматичних творах М. Костомарова і Т. Шевченка. *Зб. пр. Всеукраїнської ХХХІІ наук. шевченківської конф. / Редкол. Поліщук В. (відп. ред.), Жулинський М. та ін.* Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю., 2009. С. 444-451.

Додаткова:

1. Буторіна Н. Український аспект літературознавчих студій М. Костомарова. *Дивослово*. 2005. № 7. С. 56-59.
2. Козачок Я. Художньо-стильові особливості романтичної творчості Миколи Костомарова Харківського періоду. *Рідний край. Науковий публіцистичний художньо-літературний альманах*. 2003. № 2 (9). С. 105-113.
3. Пільгук І. М. Костомаров (До 150-ти річчя з дня народження). *Українська мова і література в школі*. 1967. № 5. С. 92-94.

Історико-біографічні твори:

Петров В. Аліна й Костомаров. *Зайцев П. Перше кохання Шевченка. Петров В. Романи Куліша. Аліна й Костомаров*. Київ : Україна, 1994. С. 195-316.

Методичні рекомендації і поради

Трагедії М. Костомарова стали спробами створення романтичної драми на українському історичному матеріалі. М. Костомаров рішуче відійшов від зразків, які давала побудована на побутовому матеріалі драматургія

І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка та їх послідовників. **Варто зазначити**, що М. Костомаров першим приступив до опанування такої складної форми романтичної поезії як драматична, створивши найраніше українську трагедію й історичну драму.

П'єса «Сава Чалий» започаткувала нову галузь романтичної драматургії, представивши «ідеологічну» історичну драму з ідейною, естетичною й емоційною трансформацією фольклорного джерела. Письменник вийшов за межі національного народного побуту і звернувся до філософії історії, художньо дослідивши місце людини високих принципів у змаганні ворожих таборів; відтворив роль релігійного компонента у визвольних змаганнях українців, спроектував історію на сучасність.

«Переяславська ніч» – драматична віршова трагедія про добу Хмельниччини. Ідея твору – перемога християнського братолюбства над любов'ю до батьківщини й особистим коханням. Головним є шіллерівський конфлікт суспільно-політичного з етичним, особистим. На перше місце виступає ідеологічна основа трагедії, що робить її першою в новій українській літературі драмою ідей.

Драма-памфлет «Кремуцій Корд» заснована на стилістичному прийомі алюзій. Безпосереднім поштовхом до написання драми, у якій в завуальованій формі відбита суспільно психологічна атмосфера часів правління Миколи I, був арешт М. Костомарова та ув'язнення його в Петропавлівській фортеці. Прототипом римського історика Кремуція Корда став сам письменник, в образі Тиверія прозирають риси деспотичного Миколи I, а в образі Сеяна, улюбленця римського імператора – шефа третього відділу Дубельта.

Питання для самоконтролю :

1. Ким був М. Костомаров за національністю?
2. Чи погоджуєтеся ви з автором: «Коли всі слов'янські народи прокинуться від дрімоти своєї, припинять згубне роз'єднання, згасне всяка сімейна ненависть... Вільні, благородні, зігріті любов'ю до Христа, єдиного царя й учителя, зберуться слов'яни з берегів Волги, Дунаю, Вісли, Ільменя, з узбережжя Адріатичного і Камчатського в Київ, в місто велике, столицю слов'янського племені, проспівати гімн Богу на всіх мовах своїх і представники всіх племен, воскреслих із справжнього приниження, визволені від чужих оков, сядуть на горах цих, заgrimить вічовий дзвін у св. Софії, зрадіють благочестиві, зникнуть підступні, суд правди і рівності запанує, і тоді сповняться пророцтва Андрія і буде благодать на горах цих і буде благодать над всією слов'янщиною»?
3. Прокоментуйте принципи виховання, сповідувані М. Костомаровим у «Автобіографії»?

Практичне заняття № 13

Поезія М. Костомарова

План

1. М. Костомаров – визначний представник українського романтизму.
2. Поетичні збірки «Українські балади» та «Вітка». Тематична та ідейна багатозначність.
3. Художнє осмислення минулого («Могила», «Згадка», «Співець Митуса», «Максим Перебийніс»).
4. Поетичний антропоморфізм як своєрідний вияв морально-етичного закону народу в баладах «Брат з сестрою», «Явір, Тополя, Береза», «Ластівка»).
5. Проблеми гріха й праведності у баладі «Великодня ніч», їх романтична трактовка.
6. Громадянські мотиви лірики М. Костомарова («Надобраніч», «Клятьба», «Слов'янам», «Пан Шульпіка»).

Тексти: Костомаров М. І. Твори : у 2-х т. Т. 1 : Поезії. Драми. Оповідання. Київ : Дніпро, 1990. 538 с.

Завдання: Вивчити напам'ять початок балади «Брат з сестрою», «Зірочка».

Література**Основна:**

1. Кравченко В., Воробйова О. Особливості психологічної мотивації поведінки персонажів у творах М. Костомарова та М. Гоголя. *Актуальні проблеми слов'янської міфології : міжвузівський зб. наук. ст. «Лінгвістика і літературознавство»*. Вип. XI. Ч. 2. К.-Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. С. 67-73.
2. Нудьга Г. Романтична балада першої половини ХІХ століття. *Українська балада (з теорії та історії жанру)*. Київ : Дніпро, 1970. С. 67-101.
3. Павлюк М. Вірші Яна Коллара та Миколи Костомарова про слов'янське єднання. *Слово і час*. 1993. № 12. С. 3-8.
4. Шевчук В. Муза Миколи Костомарова. *Дорога в тисячу років : роздуми, статті, есе*. Київ : Радянський письменник, 1990. С. 262-269.

Додаткова:

1. Попов П. М. Костомаров як фольклорист і етнограф. Київ : Наукова думка, 1968. 113 с.

Методичні рекомендації і поради

М. Костомаров більше від своїх сучасників і попередників умів розважити старовину й сучасність і почав опановувати в літературі ті теми й мотиви, які до нього не розроблялися. Поетична система М. Костомарова «не була похідним стихійного творчого виливу» (за Вал. Шевчуком), вона – процес тонкого розмірковування.

Весь поетичний доробок М. Костомарова поділяється на три групи: стилізація народних пісень; обробка народних чи світських сюжетів, власне, спроба створити баладний цикл; поезії, в яких М. Костомаров пробував давати філософську рефлексію, тобто осмислювати через ліричне «Я» світ, сенс буття

та місце в ньому людини.

Поетичний доробок М. Костомарова став вагомим внеском в оформлення тематично-стильових течій українського романтизму, поглиблення його історизму, психологізму і фольклоризму. Визначальним у його поезії є свободолюбний і слов'янський визвольний мотиви, оновлення усталених жанрів і введення нових метрів і ритмів.

Поет збагатив українську літературу самобутніми баладами, філософською й рефлексивною лірикою, майстерними фольклорними стилізаціями та розробками, пристрасною громадянською риторикою і новаторськими переспівами-алюзіями.

Питання для самоконтролю :

1. Розкажіть про Костомарова-науковця та історика.
2. Яку роль відіграв М. Костомаров у Кирило-Мефодіївському братстві?
3. Як називаються поетичні збірки М. Костомарова?
4. До якої тематично-стильової течії українського романтизму належить поетичний доробок М. Костомарова?

Практичне заняття № 14
Творчість В. Забіли та М. Петренка

План

1. Особливості образного світу, поезики та жанрової специфіки поетичної творчості В. Забіли (зб. «Співи крізь сльози»):
 - а) естетизація стану закоханості, любовного почуття і любовної муки в поезіях «Пісня», «Повз двір, де мила живе», «Повіяли вітри буйні», «До невірної»;
 - б) жанр романсу в творчості В. Забіли («Соловей», «Не щечечи соловейку», «Гуде вітер вельми в полі»).
2. Народнопісенна формотворча й характерологічна основа поезій М. Петренка «Ой біда мені, біда...», «Минулися мої ходи...», «Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче..?».
3. Космічне світосприйняття в циклі «Небо».

Тексти: Віктор Забіла. Михайло Петренко. *Українські поети-романтики. Поетичні твори*. Київ : Наукова думка, 1987. С. 251-306.

Завдання: Вивчити напам'ять поезії В. Забіли: «Гуде вітер вельми в полі», «Не щечечи соловейку»; М. Петренко: «Небо», «Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче..?».

Література

Основна:

1. Гончар О. Зачарований небом : романтичний світ М. Петренка. *Слово і час*. 1997. № 11-12. С. 21-26.
2. Крижанівський С. Віктор Забіла, поет і літературний герой. *Київська старовина*. 1993. № 6. С. 69-78.
3. Крижанівський С. Михайло Петренко : вчора, сьогодні, завтра. *Слово і час*. 1993. № 11. С. 10-16.
4. Овчаренко І. Йому жити у віках (Михайло Петренко). *Слов'янськ*, 1997. 40 с.
5. Франко І. Поезії Віктора Забіли. *Зібр. тв. : у 50-ти т. Т. 37 : Літературно-критичні праці (1906-1908)*. Київ : Наукова думка, 1982. С. 42-51.

Додаткова:

1. Даренська Т. Михайло Петренко і Тарас Шевченко. Паралелі основних світоглядно-поетичних тем (До 185-ти річчя від дня народження М. Петренка). *Українська мова та література*. Ч. 9 (265). 2002. С. 4-5.
2. Деко О. До біографії Віктора Забіли. *Радянське літературознавство*, 1969. № 6. С. 71-74.
3. Франко І. До біографії та характеристики В. Забіли. *Зібр. тв. : у 50-ти т. Т. 37 : Літературно-критичні праці (1906-1908)*. Київ : Наукова думка, 1982. С. 53-60.

Методичні рекомендації і поради

Вивчаючи поетичний доробок М. Петренка, **варто наголосити** на тому, що його поезія позбавлена конкретних ознак історичного часу. Їй властива загальність, універсальність, мінімум соціальних реалій. Поет розвиває введений

І. Котляревським принцип географічної локалізації зображуваного, який доповнює національною локалізацією.

Лірика М. Петренка споріднена з природою усної народної поезії (ліричний герой, поетично-психологічні паралелізми) і в той же час наближена до пантеїстичної літературної лірики, до натурфілософської поезії.

Жанровий діапазон поезії поета неширокий – медитативно-елегійні вірші із різновидами рольової лірики («Минулися мої ходи...», «Ой біда мені, біда...») й пейзажної («Весна»). **Варто зупинитися** на основних тематичних групах творів М. Петренка: особистісно-психологічний цикл «Недуг», присвячений образу Неба – «Небо», цикл патріотичної лірики «Слов'янськ».

Поезія В. Забіли близька до народної, пісенної. За формою – імперсональна. Поет збагачує жанровий діапазон поезії (лірична пісня, романс ліро-епічна поема, елегія, медитація), тематику (обездоленість, майнова нерівність, соціальна несправедливість).

Питання для самоконтролю :

1. Назвіть поезії М. Петренка, що стали народними піснями?
2. Пояснити різницю між жанрами: пісня, романс, балада, думка, поема.
3. Ким був В. Забіла за фахом?
4. Що єднало Т. Шевченка і В. Забілу?
5. Що «розбило» серце В. Забіли?
6. Поясніть назву збірки В. Забіли «Співи крізь сльози»?

Практичне заняття № 15
Літературне відродження в Західній Україні
План

1. Романтичні засади оригінальної творчості М. Шашкевича:
 - а) громадянська лірика М. Шашкевича («Слово до чителєй руського язика», «Руська мати нас родила», «Другові», «Побратимові»);
 - б) епічно-історична поезія («О Наливайку», «Хмельницького обступленіє Львова», «Болеслав Кривоустий під Галичем»). Поетизація козацької старовини, ідеалізація народного ватажка;
 - в) демократична позиція автора у поглядах на опришківство («Олена»).
2. Оригінальна творчість І. Вагилевича:
 - а) легендарно-історична поема «Мадей». Патріотичний пафос.
 - б) белетризований фольклорно-казковий сюжет романтичної балади «Жулин і Калина».
3. Поетична спадщина Я. Головацького («Весна», «Два віночки», «Туга за родиною», «Братові з-за Дунаю»).

Тексти: Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори. Київ : Дніпро, 1982. 367 с.

Література

Основна:

1. Бовсунівська Т. Становлення естетики у західноукраїнських землях. *Історія української естетики I пол. XIX ст.* Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2001. С. 274-288.
2. Єременко О. Модифікація балади в доробку М. Шашкевича. *Дивослово.* 2000. № 1. С. 5-7.
3. Нахлік Є. «Фольклорний історизм» і казкова умовність : новела «Олена» М. Шашкевича та повість «Кармелюк» Марка Вовчка. *Українська романтична проза 20-60-х років XIX століття.* Київ : Наукова думка, 1988. С. 152-167.
4. Нахлік Є. Поетичний світ Шашкевича-романтика. *Радянське літературознавство.* 1984. № 8. С. 37-46.
5. Шалата М. Літературно-художня спадщина. *Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність.* Київ : Наукова думка, 1969. С. 130-198.

Додаткова:

1. Горак Я. Родина І. Вагилевича : до 160-ти річчя виходу «Русалки Дністрової». *Дзвін.* 1997. № 7. С. 126-128.
2. Гречанюк С. «Добридень, падре», або Маркіян Шашкевич : три дороги «Руської трійці». *Урок української.* 1999. № 9-10. С. 36-43.
3. Петраш О. «Руська трійця» : М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. Київ : Дніпро, 1986. 228 с.
4. Франко І. М. Шашкевич і Галицько-руська література. *Зібр. тв. : у 50-ти т. Т. 29 : Літературно-критичні праці (1893-1895).* Київ : Наукова

думка, 1981. С. 249-258.

Історико-біографічні твори:

Іваничук Р. Вода з каменя : роман. Львів : Каменяр, 1982. 261 с.

Методичні рекомендації і поради

«Русалка Дністровая», редагована діячами «Руської трійці» поклала початок західноукраїнському національному відродженню.

Балади М. Шашкевича, в яких моделюється історичне минуле України, написані в руслі естетики романтизму, відтворювали не сам історичний факт, а конструювали його відповідно до авторських ідеалів як суспільних, так і особистих: водночас вони розширювали традиційні межі балади, що сприяло подальшому розвитку жанру, його новаторському переосмисленню.

Провідною в ідейно-естетичній свідомості, у світовідчужанні Шашкевича-поета є антитеза «воля в минулому – неволя в сучасному», з якої виводиться мета – відновити минулу «свободу», позбутися штучної відірваності західноукраїнських земель від східноукраїнських. Це зумовлене характерною особливістю Шашкевичевої творчості: вона пройнята відчуттям розірваності «зв'язку часів», а відтак – стражданням; прагненням подолати цю неприродність. У його творчості представлено опозиції «минуле-сучасне» (соціально-історичний, чи індивідуально-психологічний аспект), «кохання-розлука», «доля-недоля» (інтимно-особистий аспект). Глибоко особисте відчуття історії у М. Шашкевича, втілюване у відчуття гордості за колишню велич народу і жалю за втратою минулої «волі» вийшло за межі громадських тем і екстраполювалось на «лірику любовну» та «лірику долі». Тому варто виділити в поетичній спадщині М. Шашкевича три тематичні комплекси: громадянська, історична, особистісно-інтимна лірика.

Варто зазначити, що балади І. Вагилевича («Мадей», «Жулин і Калина») орієнтовані на усну поезію, народну міфологію, події змодельовано в дусі українського народного художнього мислення. Через фольклорну образність автор виражає романтичне відчуття невідповідності світу, дисгармонії міжособистісних взаємин.

Лірика Я. Головацького насажена громадянськими ідеями служіння розвитку, збагаченню культури рідного народу як у типово просвітительському притчево-алегоричному вірші «Весна», фольклорно-алегоричній поезії «Річка», імітації фольклорної балади «Два віночки», так і в громадській поезії «Руський з руським пострічався...», «Братові з-за Дунаю».

Питання для самоконтролю :

1. Які суспільно-політичні й культурні обставини обумовлювали розвиток літературного процесу першої половини ХІХ століття у Західній Україні?
2. Схарактеризуйте стан періодики та видавничої справи у Західній Україні в першій половині ХІХ століття?
3. Доведіть, або спростуйте твердження: «Романтичний рух на Західній Україні вже в своїх початках був явищем ідеологічним, хоч і здійснювався в літературно-культурній формі»?

Практичне заняття № 16

Творчість М. Гоголя

План

8. Яскравий національний колорит збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки»:
 - а) сюжетно-тематичні обрії;
 - б) образна система;
 - в) романтичний колорит збірки;
 - г) особливості мови і стилю.
9. Зображення героїчної історії України і її національних героїв у повісті «Тарас Бульба».

Тексти: Гоголь Н. В. Собр. соч. : в 8-ми т. Т. 1 : Вечера на хуторе близь Диканьки. Москва : Правда, 1984. 382 с.; Т. 2. Москва : Правда, 1984. 319 с.

Література**Основна:**

1. Барабаш Ю. «Страшна помста» у двох вимірах : міф. Історія. *Сучасність*. 2000. № 1. С. 110-130.
2. Бовсунівська Т. Містична казуальність гоголівських сюжетів. *Українська мова та література*. 1999. Ч. 12 (124). С. 6-7.
3. Грабович Г. Гоголь і міф України. *Сучасність*. 1994. № 9. С. 77-95. № 10. С. 137-150.
4. Куглер Н. Символи козацької історії України в М. Гоголя. *Українська мова та література*. 1999. № 47. С. 7.
5. Мацапура В. «Страшна помста» М. В. Гоголя як міфоцентричний твір : особливості поетики. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1999. № 4. С. 4-9.
6. Михед П. Василь Гоголь-Яновський. У культурному контексті часу. *Слово і час*. 2011. С. 32-50.
7. Ніколенко О., Шарбенко Т. Столичний текст М. Гоголя і М. Булгакова : монографія. Полтава : Асмі, 2009. 200 с.
8. Поліщук Я. Микола Гоголь і українська література. *Дивослово*. 2005. № 11. С. 29-32.
9. Померанцев І. Фантастичне в ранній прозі Гоголя. *Сучасність*. 1986. Ч. 11 (307). С. 20-33.

Додаткова:

4. Камінчук А. Таємниця Гоголя : колаж-есей. *Київ*. 1998. № 11-12. С. 111-132.
5. Кравченко В., Воробйова О. Психологічний аспект художнього моделювання образів у повісті «Тарас Бульба» М. Гоголя. *VIII Гоголівські читання : зб. наук. пр.* Полтава : ПДПУ, 2006. С. 117-121.
6. Покальчук Ю. Микола Гоголь : подвійне коло оточення. *Слово і час*. 1995. № 9-10. С. 51-54.
7. Поліщук Я. М. Гоголь і українська література. *Дивослово*. 2005. № 11. С. 29-33.

Історико-біографічні твори:

1. Белый А. Серебряный голубь : повесть в 7-ми гл. Москва : Художественная литература, 1989. 461 с.
2. Михед П. Про нашого і їхнього Гоголя. *Дивослово*. 2011. № 4. С. 41-48.
3. Мушкетик Ю. Жовтий цвіт кульбаби. Твори : у 5-ти т. Т. 1 : Смерть Сократа. Суд над Сенекою. Гайдамаки. Жовтий цвіт кульбаби. Київ : Дніпро, 1987. С. 487-605.
4. Полтарацький Г. Повість про Гоголя. Київ : Дніпро, 1975. 519 с.

Методичні рекомендації і поради

Готуючись до заняття **варто усвідомити**, що головний конфлікт М. Гоголя – це конфлікт між російською культурою і українською, між російською мовою і українською, між російським побутом, петербурзьким життям і українським селянським патріархальним побутом, де народні, глибинні цінності все ще існували в своєму первісному, чистому вигляді, всупереч навалі відносин петербурзького новонародженого капіталістичного світу. Оточенням М. Гоголя в його зрілі роки були Європа і Петербург. Він сприйняв культуру і звичаї, мову і оточення Європи, набувши зовнішньої європейської форми для своїх творів, але ніколи й ніде не зміг відійти назавжди хоч трішки від України, яка лишилась його внутрішнім оточенням, його справжнім докільям. М. Гоголь вперше відкрив широкому світовому загалу Україну в її історії, етнографії, побуті, народних звичаях, природі.

Романтизм М. Гоголя – типowo український, виходить з класичної української барокової традиції і в конфлікті з петербурзьким новокапіталістичним урбанізмом творить трагедію особистості, що походить з іншого українського романтичного світу (за Ю. Покальчуком).

Питання для самоконтролю :

1. Якою постає Україна у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя?
2. Як змальовано Запорозьку Січ і козаків у повісті «Тарас Бульба» М. Гоголя?
3. Назвіть особливості романтизму М. Гоголя?
4. Доведіть слушність слів А. Гуляка: «...велика заслуга М. Гоголя в тому, що вже в перших своїх творах він поставив у центрі розповіді народ, показавши найпрекрасніше й найпоетичніше в його житті, розкривши багато істотних рис народного характеру...».
5. Доведіть чи спростуйте твердження: «М. Гоголь – великий український і російський письменник»?

ЗАВДАННЯ І ЗАПИТАННЯ ДО МОДУЛЯ 2

1. Які жанрові різновиди поезії у Л. Боровиковського?
2. Прокоментувати слова М. Яценка, що творчість Л. Боровиковського «...розвивалася в атмосфері загальноєвропейського літературного процесу»?
3. Пояснити, чому А. Метлинський обрав собі псевдонім «Амвросій Могила»?
4. Назвати теоретичні праці А. Метлинського.
5. У чому суперечності світогляду А. Метлинського?
6. Як оцінив збірку поезій А. Метлинського Т. Шевченко?
7. Назвати прототип жіночого образу, що стоїть у центрі лірики В. Забіли?
8. Що є однією з найголовніших ознак народності літератури, за М. Костомаровим?
9. Назвати неологізми М. Костомарова.
10. Які нові факти відкрили в «Автобіографії» М. Костомарова?
11. Назвати поезії М. Петренка, що стали піснями?
12. Дати короткий огляд творчості О. Афанасьєва-Чужбинського.
13. Пояснити різницю між жанрами: пісня, романс, балада, думка, поема.
14. Розповісти про продовжувачів просвітительських і романтичних традицій «Руської трійці».
15. Які суспільно-політичні й культурні обставини супроводжували літературний розвиток I пол. XIX ст. в Західній Україні?
16. Схарактеризувати стан періодики та видавничої справи в Західній Україні I пол. XIX ст.?
17. Яку Україну малює М. Гоголь у «Вечорах на хуторі біля Диканьки»?
18. Що сказав О. Пушкін про «Вечори на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя?
19. Як М. Гоголь змалював Запорозьку Січ у повісті «Тарас Бульба»?
20. У чому особливості романтизму М. Гоголя?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. «Амвросій Могила» – це псевдонім ...?
а) А. Метлинського; б) М. Костомарова; в) Т. Шевченка.
2. Місто, де був виданий перший український журнал?
а) Київ; б) Петербург; в) Полтава.
3. Ім'я матері Наталки Полтавки з п'єси «Наталка Полтавка» І. Котляревського?
а) Маруся; б) Горпина; в) Одарка.
4. Жанр твору «Очи черные» Є. Гребінки?
а) елегія; б) романс; в) пісня.
5. Про який твір мова: «... – перший твір нової української літератури»?
а) «Енеїда» І. Котляревського; б) «Гайдамаки» Т. Шевченка; в) «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка.
6. Хто автор байок «Дурень і Розумний», «Цікавий і Мовчун», «Батько та Син», «Рибалка», «Дві пташки в клітці», «Пан та Собака»?
а) П. Гулак-Артемівський; б) Є. Гребінка; в) Л. Глібов.
7. Який із творів Г. Квітки-Основ'яненка випадає із логічного ряду?
а) «Салдацький патрет»; б) «Підбрехач»; в) «Сердешна Оксана»; г) «Пархімове снідання».
8. «Ієремія Галка» – псевдонім...?
а) Т. Шевченка; б) П. Куліша; в) М. Костомарова.
9. Прізвище писаря з повісті «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка?
а) Тетерваковський; б) Пістряк; в) Забрьоха.
10. Жанр твору «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка?
а) бурлескно-реалістична повість; б) сентиментально-реалістична повість; в) соціально-побутова повість.
11. Про який твір мова: «Праматір українського театру»?
а) «Наталка Полтавка» І. Котляревського; б) «Назар Стодоля» Т. Шевченка; в) «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка.
12. Про кого мова: «Деякий час перебував у монастирі»?
а) Г. Квітка-Основ'яненко; б) М. Шашкевич; в) Т. Шевченко.
13. Хто автор байок «Будяк да Коноплиночка», «Рибалка», «Ведмежий суд», «Троеженець», «Пшениця», «Ячмінь», «Могилині родини», «Грішник»?
а) Є. Гребінка, б) Л. Глібов, в) П. Гулак-Артемівський.
14. «Г. Основ'яненко» – псевдонім ...?
а) Г. Квітки-Основ'яненка; б) М. Костомарова; в) І. Котляревського.
15. Місто, де було видано альманах «Русалка Дністровая»?
а) Київ; б) Львів; в) Петербург.
16. Ім'я Марусиноного батька з однойменної повісті Г. Квітки-Основ'яненка?
а) Василь; б) Наум; в) Микола.
17. Про кого мова: «Брав участь у створенні 5 козачого полку»?
а) О. Стороженка; б) П. Білецького-Носенка; в) І. Котляревського.

18. Роман «Чайковський» написав ...?
а) Є. Гребінка; б) А. Свидницький; в) О. Стороженко.
19. Літературний напрям, з яким пов'язане ім'я Г. Квітки-Основ'яненка?
а) романтизм; б) сентименталізм; в) реалізм.
20. Хто автор байок «Моя байка», «Клим», «Дядько й Дядина», «Мішок з грішми», «Крила у Вітряка», «До Друкаря»?
а) Л. Глібов, б) Є. Гребінка, в) Л. Боровиковський.
21. Вірш В. Забіли, покладений на музику М. Глінкою, що став народною піснею?
а) «Соловей»; б) «Пісня»; в) «Повіяли вітри буйні».
22. Місто, в якому поховано І. Котляревського?
а) Київ; б) Полтава; в) Львів.
23. Роман «Пан Халявський» написав...?
а) Г. Квітка-Основ'яненко; б) О. Стороженко; в) А. Свидницький.
24. «О. Афанасьєв-Чужбинський» – псевдонім ...?
а) О. Афанасьєва; б) М. Костомарова; в) А. Метлинського.
25. Місто, де в 1798 р. було видано три частини «Енеїди» І. Котляревського?
а) Харків; б) Полтава; в) Петербург.
26. Про чії твори йде мова: «Драми ідей»?
а) драми М. Костомарова; б) драми І. Котляревського; в) драми Г. Квітки-Основ'яненка.
27. Основна ознака байки як літературного жанру?
а) казковість; б) алегорія; в) фантастичність.
28. Драму «Кремуцій Корд» написав ...?
а) М. Костомаров; б) Т. Шевченко; в) П. Куліш.
29. Перша соціально-побутова комедія Г. Квітки-Основ'яненка?
а) «Шельменко – волостной писарь»; б) «Шельменко-денщик»;
в) «Дворянские выборы».
30. Основний жанр ліричної поезії, характерний для поетів-романтиків?
а) балада; б) романс; в) пісня.

СЛОВНИЧОК

Алюзія – художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичні події з розрахунку на ерудицію читача, покликаного розгадати закодований зміст.

Байка – епічний жанр, твір, як правило, має віршовану форму, базується на алегоричності зображення, дохідливості й гумористичності. Це коротка інакомовна моралізаторська оповідь, побудована переважно на алегоричному зображенні тварин і рослин. Часто має дидактичний висновок, що не зливається з основною оповіддю.

Балада – суміжна змістоформа, утворена на помежів'ях лірики, епосу і драми, яка характеризується стійкими ознаками – сюжетністю, фабульністю, наявністю елементів фантастики, фатальним збігом обставин та лаконічністю викладу.

Гумореска – літературна обробка народних анекдотів та власних фабул.

Дія – це прояв емоцій, думок і намірів героя в його вчинках, рухах, висловлюваннях.

Зміст – художня інформація, тобто певна модель дійсності, яка відбиває погляди автора на світ, його концепцію дійсності та ставлення до неї і зображення характерів.

Ідея – внутрішня духовна сутність твору, що не дорівнює механічній сумі всіх його компонентів.

Інвектива – творчий прийом, що полягає в гостро сатиричному викритті певних осіб чи соціальних явищ.

Інтерпретація – дослідницька діяльність, пов'язана з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на різних його структурних рівнях через співвіднесення з цілістю вищого порядку.

Інтрига – зіткнення між характерами особистісного плану, тобто стосується особистісного життя героїв (домінує внутрішня дія).

Іронія – художній троп, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення.

Колізія – зіткнення між характерами та обставинами, або між характерами та характерами, коли один чи декілька характерів уособлюють певні суспільні сили (домінує зовнішня дія).

Літературна казка – авторський твір, заснований або на фольклорній основі, або цілком оригінальний, переважно фантастичний, чародійний, змальовує неймовірні пригоди героїв і може бути орієнтований на дорослу чи дитячу аудиторію; твір, у якому диво відіграє роль сюжетотвірного чинника, служить вихідною основою характеристики персонажів.

Містерія – західноєвропейська середньовічна драма, що виникла на основі літературного дійства.

Нарис – жанр на межі літератури й журналістики, базується на зображенні актуальних фактів певного періоду (історичного, літературного), що зумовлює його документальне й публіцистичне начало, а художнє узагальнення відходить на другий план.

Новела – різновид оповідання, робиться ставка на авантюризм чи карколомність сюжету, несподівану екстраординарну подію з непередбачуваною кінцівкою.

Образ художній – основа мистецтва. Художній образ тлумачать як формо змістову єдність, як художню форму, що породжує зміст і втілює його, як міф, знак тощо.

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажів.

Поема – ліричний, епічний, ліро-епічний твір, переважно віршований, у якому зображені значні події і яскраві характери.

Повість – епічний прозовий твір (рідше віршований), який характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення явищ і глибиною їх розкриття займає проміжне місце між романом та оповіданням.

Проблема – запитання, що ставить митець перед собою, своїми персонажами, читачами, добою, буттям.

Роман – епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою (рідше віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування багатьох характерів.

Сатира – особливий спосіб художнього відображення дійсності, який полягає в гострому осудливому осміянні негативного.

Сарказм – їдка, викривальна, особливо дошкульна насмішка, сповнена крайньої ненависті і гнівного презирства.

Співомовка – невеликий вірш сатиричного або гумористичного змісту, в основі якого лежить народний анекдот, приказка.

Стиль – сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напряму, індивідуальну манеру письменника.

Стилістична фігура – незвичні синтаксичні звороти, що порушують мовні норми, вживаються задля оздоби мовлення.

Сюжет – розгортання родієвої (фабульної) основи в художньому часопросторі епічних і драматичних творів.

Тема – основне коло зображення та вираження в художньому творі.

Фабула – латиномовний відповідник грецького «міф» (оповідь), названого Арістотелем одним із елементів трагедії; застосування її до оповідної частини байки (а в деяких давньоукраїнських поетиках – і до жанру байки загалом); нинішні тлумачення – як хронологічної або причинно-наслідкової послідовності викладу подій у творі, як їхній перебіг в «реальній дійсності», як художнього опрацювання сюжетної основи, як синонімічного з сюжетом поняття, як сюжетної схеми.

Художній конфлікт – принцип взаємодії між образами твору, побудований на протиставленні, суперечності.

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Кравченко Валентина Олександрівна

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ СТ. :
ПЕРШІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ**

Методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 014 «Середня освіта» освітньої програми 014.01 середня освіта (Українська мова і література)
та спеціальності 035 філологія спеціалізації 035.01 українська мова та література освітньої програми українська мова та література

Рецензент : *О. О. Стадніченко*
Відповідальна за випуск : *В. О. Кравченко*
Коректор : *В. О. Кравченко*